

UDK 81'373.6

Metka Furlan

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani

K ETIMOLOGIJI INDOEVROPSKEGA GEOGRAFSKEGA TERMINA:
PSL. *MOR'E, LAT. MARE ... PIDE. *MOR-I- (N.)

*V spomin dragemu Milivoju,
ljubitlju in častilcu vsega v zvezi z mōrjem*

V prispevku se dodatno pomensko in formalno utemeljuje več kot sto petdeset let stara Curtiusova in Sonnejeva povezava pide. geografskega termina srednjega spola *mori- (v psl. *mor'e, lat. mare ...) z glagolskim korenem *mer- 'umirati'.

The article provides additional semantic and formal justification for the over- hundred-year-old Curtius' and Sonne's connection between the geographic neuter noun *mori- (CSl. *mor'e, Lat. mare ...) with the verbal root *mer- 'to be die'.

Ključne besede: etimologija, geografska terminologija, besedotvorje, leksika

Key words: etymology, geographic terminology, word formation, lexicon

1 Leta 1852 je Georg Curtius prvi podal etimologijo pide. geografskega termina *mori- (n.), ko je lat. mare povezal s pide. korenem *mer- 'umirati'. Morje naj bi bilo z mare označeno zaradi svoje nerodovitne/mrtve vegetacije tako kot v grščini, kjer se ἀρπύρετος 'nerodoviten' pojavlja kot epitet morja, je razložil Curtius 1852: 33. Nekaj let zatem Sonne 1865: 336, citirajoč Curtiusa, te pomenske razlage ni omenil, ampak zapisal, da se v tem pide. izrazu za morje ohranja koren, s katerim je bila prvotno označena le stoječa voda, močvirje.

Namesto da bi se že v začetnih letih indoevropskega primerjalnega jezikoslovja postavljeno povezavo med lat. mare, pide. korenem *mer- 'izginjati, umirati'¹ in prvotnejšim pomenom 'stoječa voda = močvirje' postopno nadgrajevalo, je neupravičeno šla v popolno pozabo,² etimologija pide. *mori- (n.) pa je do danes ostala na ravni poizkusov korenskega etimologiziranja. Tako se je kasneje, ne ozirajoč se na Curtiusovo in Sonnejevo povezavo, ta geografski termin povezovalo z drugimi glede pomena zelo različnimi pide. koreni, in sicer s pide. *mer- 'bleščati se, lesketati se', češ da naj bi bilo morje v etimološkem smislu poimenovano kot 'lesketajoča ploskev' (Walde-Hofmann 1954: 8; Buck 1949: 36), s pide. *mer- 'temen, mračen' (Specht 1944: 119),³ pide. *mer- 'škropiti, pršeti' (Meid 1982: 96) in pide. *mer- 'širok biti' (EIEC: 503).

V pričujočem prispevku želim staro Curtiusovo in Sonnejevo povezavo pide. geografskega termina *mori- (n.) s pide. glagolskim korenem *mer- 'umirati' ponovno oživiti in dodatno pomensko in formalno utemeljiti. K mnenju, da je prav ta korenska

¹ Rekonstrukcija pomena po LIV: 1998: 395. Pomen 'izginjati' jasno potrjuje anatolska skupina ide. jezikov.

² Kot mi je znano, je bila v novejšem času omenjena le v ESJS: 8, 490.

³ Citirano po Pokorny 1959: 748.

povezava za pide. **mori-* med do sedaj predlaganimi najbolj verjetna, me namreč navajajo mlajši miselni vzorci iz slovanskih jezikov.

Slovanski jeziki v svojem številnem in raznovrstnem leksikalnem fondu še vedno ohranjajo marsikatero praindoevropsko miselno predstavo, pa čeprav med indoevropskimi jeziki spadajo med mlajše izpričane in se jim prav zaradi tega pri identifikaciji pide. potez po krivici pripisuje manjšo informativnost, ob tem pa pozablja, da so bili slovanski jeziki zaradi svoje pozne zapisanosti najkasneje podvrženi jezikovnemu uniformiranju = standardizaciji in da se prav zato v njih lahko ohranja marsikaj starega.

2 Pomenski razvoj 'stoječa voda, tj. jezero, močvirje ipd.' → 'morje'

Do podobne razlage kot Sonne 1865: 336, da pide. **mori-* (n.) prvotno ni označevalo morja, ampak stoječe vode = jezera, močvirja ... in šele kasneje, ko so se posamezne indoevropske skupine srečale z morjem kot veliko stoječo vodo, tudi morje, se je bolj argumentirano prišlo mnogo kasneje na podlagi pomenske variantnosti refleksov tega pide. leksema, ki poleg morja v slovanski, baltski, keltski, italški in germanski jezikovni skupini označujejo tudi stoječe sladke vode, tj. zaliv ali razširjen del reke v obrežju ali jezero ali močvirje (Isačenko 1957: 314; Gamkrelidze-Ivanov 1995: II, 580).

Tako v baltski skupini poleg morja refleks pide. **mori-* (n.) lahko označuje tudi zaliv, npr. lit. *mārės* (pl.) 'Kurški zaliv', stprus. *mary* 'zaliv'. V germanskih jezikih pridevnik **mariska-* (enako tudi tvorba **mōra-*) iz pide. **mori-* (n.) označuje samo močvirje ali močvirnato območje (npr. smizkonem. *mersch, marsch* 'rodovitna nižina ob morju ali reki', stangl. *mer(i)sc* 'močvirje'), toda got. *marei* (f.) samo morje. V osetščini *mal* (< **mori-*) označuje globoko stoječo vodo.

V ruščini narečni deminutiv *morcó* iz psl. **mör'e* označuje jezero, nastalo iz razširjenega rokava ob rečnem ustju. Refleksi psl. **mör'e* (n.)⁴ ← pide. **mori-* (n.) pa v posameznih slov. jezikih označujejo **jezero** (srb. dial. *mōro*, stp. *morze*, str. in nr. dial. *more*, toda slovin. *m^ooře* 'večje jezero'), **(večji) (pokrit) vodni rezervoar** (p. dial. *morze*, ukr. *móre* in str. *more*, kjer str. pomen 'večji vodni rezervoar sladke ali slane vode' lahko že kaže na vpliv pomena 'mare'), **čistino v jezeru** (r. uralsko *móre* 'del s trsjem zaraslega jezera, kjer je voda čista') in **lužo oz. mlako na polju/travniku, tj. močvirnato območje** (r. pskovsko in tversko 'mlaka na polju', br. dial. *móre* 'z vodo zalit travnik'). Zadnji pomen bi bilo iz imenskega gradiva mogoče abstrahirati tudi vsaj za slovensko severno območje, kjer koroški mtpn. *W Mù:ri* (< lok. sg. **v^o mör'u*) označuje močvirnato območje na Obirskem in seveda nima nobene zveze z morjem, ampak se, sodeč po konfiguraciji tal, v njem psl. **mör'e* ohranja v pomenu 'palus'. Enak pomen se ohranja tudi v štajerskem tpn. *Mórje*, lok. sg. v *Mórju*, imenu razložene vasi po obronkih Pohorja južno od Framas s precej močvirnatim in gozdnatim svetom. Iz vsega tega je razvidno, da je bil leksem **mor'e* (n.) v praslovanščini polisemantem, ki je ob najnovšem pomenu 'morje' ohranjal tudi starejša, vsaj 'jezero' in 'močvirje' (Furlan 2009: 105).

⁴ Pregled refleksov je najbolj sistematično podan v ESSJa: 19, 227s.

3 Pomenski razvoj 'mrtva voda' → 'stoječa voda, tj. jezero, močvirje ipd.'

Pri prepoznavanju etimologije pide, geografskega termina **mori-* (n.) je torej treba vzeti v ozir, da pomenska motivacija 'slana voda', na katero kaže npr. sti. *sal-ilá-* (n.) 'morje, ocean' ← *sal-ilá-* (adj.) 'slan',⁵ ne more priti v poštev, ker samostalnik prvotno ni označeval morja.

Ker je variantnim pomenom refleksov pide. **mori-* skupen sem netekoča = stoječa voda, je mogoče, da je bil samostalnik **mori-* (n.) pri Praindoevropejcih uporabljan kot antonimično poimenovanje, ki je služilo za označevanje voda, ki niso bili tekoče. Veliko število ide. poimenovanj za izvire, potoke in reke je tvorjenih iz glagolskih korenov s pomenom 'teči (o vodi)', npr. **srey-*, **H₃reIH-*, **tek^v-*, zato je možno, da **mori-* (n.) kot označevalec stoječe = netekoče vode vsebuje pide. koren, ki ga je Praindoevropejec uporabljal za označevanje nepremične = nežive = mrtve stvarnosti. To pa je bil – glede na fonemsko podobo pide. **mori-* – lahko le glagolski koren **mer-*, ko se je iz pomena 'izginevati' razen v jedru, iz katerega izhaja anatolska skupina ide. jezikov, povsod drugod že izvršila pomenska specializacija v 'umirati'. S pide. **mori-* (n.) označena stoječa voda jezer, močvirij ali zalivov je bila torej lahko pomensko motivirana kot mrtva voda. Taka pomenska motivacija je skladna s slovničnim spolom tega pide. samostalnika. Stoječa voda poimenovana z **mori-* Praindoevropejcu namreč ni predstavljala nevarnosti, da bi aktivno posegla v njegovo življenje (npr. poplave), saj kot samostalnik kategorije neživosti ni mogla nastopati v vlogi subjekta.

Motivacijsko primerljiva poimenovanja je mogoče zaslediti v mlajših ide. jezikih. Tako npr. italijanska zveza *acqua morta* tako kot slovenska *mrtva voda* ali pa makedonska *mrtva voda* označuje stoječo vodo jezer, močvirij itd. V zvezi s tem sta pomenskljivi razlagi v dveh hrvaških besedilih iz 17. stoletja:

Voda od rik živa je, zač teče, a voda od blatih jest mrtva, zač stoji na mistu (Radovčić) 'Voda rek je živa, ker teče, toda voda močvirij je mrtva, ker stoji na mestu.'

Govori se ... voda živa ona, koja izvira, jere se miče, a ona od blata zove se mrtva, jere se ne miče (Mrnavić) 'Pravi se, da je živa voda tista, ki teče, ker se premika, toda tista močvirij je mrtva, ker se ne premika.'⁶

Izgleda, da se je predstava o mrtvi vodi kot stoječi/netekoči vodi jezer in močvirij pri Slovanih ohranila še najdalj. To nakazuje raba pridevnika **mьrtvь* 'mortuus'. Njegova izpeljanka **mьrtvica* je pogosto onimizirana in označuje mrtve vode, slepe rečne rokave, kaluže, porasle s trstjem ipd. (Bezlaj 1961: 402). Ustrezen apelativ pa tako pomensko podstavo imen potrjuje, prim. sln. *mrtvíca* 'struga ali rečni rokav reke s stoječo vodo' (SSKJ), mak. *mrtvica* 'voda, ki ne teče, močvirnato območje; mesto v reki, kjer voda zelo počasi teče', stp. *martwica* 'stoječa voda', ukr. dial. *mertyčja* 'blato' (ESSJa: 21, 142).

⁵ O drugih primerih s tako pomensko motivacijo za leksikalni pomen 'morje' Gamkrelidze-Ivanov 1995: II, 581.

⁶ Oba primera sta iz ARj: 7, 87.

S pridevnikom **mьrtvь* 'mortuus' je pri označevanju neživih realij (ljudje + predmetnost)⁷ in torej tudi netekočih = stoječih voda konkuriral mlajši **morьskь* 'mrtev', ki nima nič skupnega s psl. **mor'e* 'lacus/palus; mare', ampak je izpeljanka deverbativa **morь*⁸ in nastopa v slovanskem geografskem terminu **morьskoje oko* 'mrtvo jezero, tj. jezero brez vidnih vodnih virov oz. odtokov' (Furlan 2009).⁹

4 Pide. **móri-* (n.) ← pide. **mer-* 'umirati'?

V lat. *mare* je vokal *a* internolatinskega nastanka iz prvotnega *o* (Schrijver 1991: 419, 454), zato je dvom, da pide. **mori-* (n.) ne bi bila pristna pide. beseda, kot so še sklepali nekateri starejši raziskovalci,¹⁰ odveč. Povezava s pide. glagolskim korenem **mer-* 'umirati' pa kaže, da bi bil pide. **mori-* lahko njegov deverbativ in da torej tako kot npr. stir. *guin* 'rana' (< **g^hon-i-* ← **g^hen-* 'tolči')¹¹ in verjetno tudi psl. **pöll'e* 'ager'¹² spada med redke znane deverbativne kategorije neživosti z ojevsko prevojno stopnjo korena.¹³ Ti so bili v pide. besedotvorno produktivni sočasno z bolj številnimi strukturno enakimi kategorije živosti tipa gr. τρόχις (m.) 'tekač' ← τρέχω 'hitro se premikati, teči' in so, kot je za deverbativne tudi značilno, iz pravih nomenov actionis prek razvoja slovničnega pomena lahko začeli označevati tudi rezultat glagolskega dejanja, prim. lat. *scobis* (f.) 'žagovina', 'žaganje' ← lat. *scabō* 'praskati ipd.', stvn. *skaban* 'strugati, praskati', pgerm. **balgi-* (m.) 'napihovanje' > 'meh' (npr. got. *balgs* 'isto', stvn. *balg*) ← stvn. *belgan* 'napihovati, otekati'.

V praslovanščino je bil pide. samostalnik **mor-i-* (n.) prestrukturiran v ojevsko deklinacijo in enaki posodobitvi je bil podvržen tudi pide. **der-u-* (n.), prim. psl. **deřvo* = r. *dévevo* = sln. *drevō* ..., ki s svojimi refleksi drugod (npr. het. *tāru-* (n.), sti. *dāru*, gr. δόρυ) jasno kaže, da se je prvotno dekliniral po akrostatičnem kvalitativnem prevojnem vzorcu **dōru* (nom.-akz. sg.), gen. **dēru-s*. Enako prestrukturiranje pide. **mori-* in pide. **deru-* v slovanski jezikovni sistem pa bi bilo treba razumeti, da obema samostalnikoma ni bil skupen le slovnični spol, ampak verjetno tudi pide. deklinativni vzorec. To pa pomeni, da so bili deverbativi, ki jih s strukturo **CoC-i-* lahko

⁷ V tolimskem narečju slovenščine je s pridevnikom *mrtev* npr. označena zunanja stran drevesnega lubja: *mrtvi lub* (Kenda 1926), medtem ko je notranja, živa stran označena s pridevnikom *živ* 'vivos'. V zvezi z rabo pridevnika *mrtev* 'mortuus' je zanimiva tudi cerkljanska zveza *svet leži v mrtvo* (Kenda 1926), ki označuje pusto, nezaraščeno območje, tj. neživo = mrtvo območje.

⁸ Prim. sln. *mör* (m.), gen. *móra* 'umiranje, smrt, kuga', hrv. *mör* (m.), gen. *móra* 'isto', č. *mor* 'kuga, kužna bolezen'

⁹ Pridevnik **morьskь* 'mrtev' se ohranja tudi v sln. narečni besedni zvezi *morska kost*, ki v knjižni slovenščini ustreza terminoma *divja kost* oz. *mrtva kost* '(v veterini) grčast koščen izrastek na površini cevastih kosti' (SSKJ), '(v medicini) izrastek na človekovi kosti, ki povzroča močne bolečine, poimenovan tudi *osteofit*'; prim. drugod pri Slovanih: slš. *mrtvá kost* 'trda oteklina', ukr. *kístka mértva* 'bolezen, izrastek na telesu', p. dial. *martwica* 'izrastek na kolenu (za konje)', blg. dial. *martvák* 'trdi izrastek, divja kost'; č. *návní kost*, r. *navéja kóstocčka* (Furlan 2009: 104s).

¹⁰ Npr. Milewski pri Machek 1968: 374.

¹¹ Beekes 1987: 48.

¹² Iz pide. **polH₂-i-* 'udarjanje' > 'ravna/široka ploskev' > 'polje' ← **pelH₂-* 'udarjati, tolči' (Pokorny 1959: 805s).

¹³ Deverbativi tipa **CoC-i-* (n.) naj bi bili posredno prepoznavni v indoiranskem, germanskem in kelt-skem glagolskem sistemu (Beekes 1987: 49, z literaturo).

prepoznamo v posameznih ide. jezikih, prvotno deklinirani po enakem vzorcu in zato ob strukturi **CoC-i-* (= **mor-i-*) lahko pričakujemo tudi **CeC-i-* (= ***mer-i-*).

Povezava pide. **mór-i-* (n.) s korenem **mer-* 'umirati' zahteva, da se pomensko verigo 'morje' ← 'jezero, močvirje' ← 'stoječa/netekoča, tj. mrtva voda' izvaja iz prvotnega strukturalnega pomena 'umiranje'. Razhajanje med pomenoma 'umiranje' in 'stoječa/netekoča, tj. mrtva voda' pa je mogoče premostiti, če se predpostavi, da je v nomenu actionis **mor-i-* 'umiranje' prišlo do slovničnega razvoja v nomen rei acti tipa sti. *cárman-* (n.) 'koža' < **k^hér-men-* 'rezanje, odiranje'. Šele ko je prišlo do tega slovničnega razvoja, je samostalnik lahko postal geografski termin za označevanje voda jezer in močvirij, ki jih je Praindoevropejec kot stoječe in netekoče dojemal kot mrtve vode.

Rezultat glagolskega dejanja umiranje je smrt, zaradi česar je mogoče, da bi se v leksiki ide. jezikov ohranjal tudi tak pomenski odtенок samostalnika **mori-*. Sled tega pomenskega razvoja in prvotnega akrostatičnega kvalitativno prevojnega vzorca se mor-da ohranja v let. *mèris* 'kuga',¹⁴ ki je lahko tako kot *viesis* (m.) 'gost' v *-iĵo-* deklinacijo prevedeni ijevski samostalnik¹⁵ s sekundarno uvedeno dolžino po *mèrêt* 'lakoto trpeti'. Kuga je namreč pomensko motivirana tudi kot smrt, npr. sti. *māra-* (m.) 'smrt' : gr. *μóπος* (m.) 'usoda, smrtna usoda, smrt' : lit. *māras* (m.) 'kuga'.

Kakor koli že, širok areal izpričanosti pide. leksema **mor-i-* (n.) je znak, da je beseda nastala v obdobju pide. jezika, ko je bil kvalitativni prevoj še živa oblikotvorna kategorija in zato je možno, da je bila njegova paradigma tipološko enaka paradigmi **deru-* (n.) 'drevo, les', **g^henu-* (n.) 'koleno', **seru-* (n.) 'plen' ..., in sicer:

nom.-akz. sg. **mori-Ø* → **mori-* (n.) 'mrtva = stoječa/netekoča voda'
gen. sg. **meri-s* → (?) let. *mèris* 'kuga'

5 Pgerm. vrddhi **mōra-* 'močvirje, močvirnato območje' in pide. **mor-* (n.) 'mrtva = stoječa voda' → **mor-i-* (n.) 'isto'

Čeprav upravičenost rekonstrukcije pide. samostalnika srednjega spola **mori-* (n.) potrjujejo številni ide. jeziki, izgleda, da prvotno to ni bil ijevski, ampak korenski samostalnik.¹⁶ Na prvotno konzonzantno osnovo namreč kažeta dve latinski sklonski obliki (prim. abl. sg. *mare* in gen. pl. *marum*) pa tudi pgerm. vrddhi **mōra-* 'močvirje, močvirnato območje', npr. stvn. *muor* (m./n.) 'močvirje', srvn. *muor* (n.) 'isto', stagl. *mōr*.

Ta germanski vrddhi se prek pomenske motivacije **'pripadajoč morju'* razlaga kot vrddhi iz pide. samostalnka **mori-* oz. pgerm. **mari-* (Darms 1978: 164s) kljub temu, da pgerm. **mōra-* ne vsebuje karakterističnega ijevskega elementa pide. **mori-* oz. pgerm. **mari-*, ki bi se v vrddhiju, če bi bil tvorjen iz njega, moral ohranjati.

Ker v pgerm. ni obstajal samostalnik ***mōrja-*, ampak le **mōra-*, in ker latinščina ohranja znake o prvotni konzonzantni deklinaciji lat. *mare*, bi bilo v pide. **mor-i-* (n.) treba prepoznati v ijevsko deklinacijo prestrukturiran prvotni korenski samostalnik **mor-*. Le iz tega namreč lahko izvira pgerm. vrddhi **mōra-*.

¹⁴ Besedo navaja Fraenkel: 409.

¹⁵ O *viesis* tako Forsmann 2001: 116s.

¹⁶ Prvotno konzonzantno osnovo je za pide. **mor-i-* (n.) predpostavil že Benveniste 1935: 76.

Prestrukturiranje konzonatnih samostalnikov obeh pide. spolov v ijevске je v ide. jeziki znana razvojna poteza. Tako npr. ob *vāri-* (n.) 'voda' v stari indijsčini soobstaja konzonantni samostalni *vār-* (n.) 'voda'. Pide. **k'erd-* (n.) 'srce' nima znakov ijevškega samostalnika le v baltski (lit. *širdis*) in slovanski skupini (psl. **sʷrdʷce*), ampak tudi v anatolski (prim. gen. sg. *kardijaš* in *kardijant-* (c.) v nom. sg. *kar-di-an-za*).¹⁷

Pomensko polje pgerm. vrddhija **mōra-* 'močvirje, močvirnato območje' je le podobno pomenskemu polju, kakršnega se na pide. stopnjo za **mori-* (n.) rekonstruira na podlagi izpričanih pomenov refleksov. Medtem ko pgerm. **mōra-* označuje le močvirje oz. močvirnato območje, je za pide. **mori-* (n.) treba predpostaviti, da je označeval stoječo/netekočo vodo, ki je značilna tako za zalive, rečne rokave, jezera kot za močvirja. Pomenska razlika 'močvirje/močvirnato območje' : 'stoječa/netekoča voda (zaliva, rečnega rokava ...)' med pgerm. **mōra-* in pide. **mori-* (n.) je posledica vrddhija s pomensko podstavo 'takšen, ki je v zvezi z **mor-*, tj. stoječo/netekočo vodo', ki je sprožil zožanje pomena v pgerm. **mōra-*.

Predpostavljene pomenske razvoje se je torej v deverbativu **mor-* 'umiranje' > 'mrtva voda = stoječa/netekoča voda' izvršil, preden je bil iz njega tvorjen vrddhi in še preden je konzonatni samostalni prešel v ijevškega.¹⁸

**mer-* 'umirati:

1. → **mor-* 'umiranje' > rezultat 'mrtva voda = stoječa/netekoča voda';¹⁹

2. → **mōrō-* 'takšen, ki je v zvezi z **mor-*' > 'močvirje';

3. → **mor-i-* 'mrtva voda = stoječa/netekoča voda'.

Taka relativna kronologija formalnega in pomenskega nastanka členov torej kaže, da je vrddhi **mōra-* v germanskih jeziki praindoevropska dediščina, saj je moral nastati, preden se je korenski samostalni **mor-* prestrukturiral v ijevškega **mor-i-* (n.).

6 Na začetku omenjeno razlago o morju kot o nerodovitni/mrtvi vegetaciji, pri kateri se je Curtius skliceval na rabo grškega epiteta ἀνρύετος 'nerodoviten', bi bilo danes boljše razumeti, da se raba grškega ἀνρύετος nanaša na predstavo o morju kot vodi, ki je stoječa/netekoča = mrtva, tj. neživa = nerodovitna.²⁰

¹⁷ Zato bi bila pozornosti potrebna Sturtevantova domneva o pide. osnovi **k'erd-* (Sturtevant 1933: 106 op. 50), ki nakazuje, da bi bil v nom.-akz. sg. *ŠĀ-ir = ki-ir = gi-ir* izglasni *-i* apokopiran, torej prvotno nom.-akz. sg. n. **k'ērdi*. Stir. *crīde* (n.) < **k'rdjo-* je torej lahko tematizirana ijevška osnova z ničto stopnjo korena **k'rdi-* = lit. *širdis* = psl. **sʷrdʷce* = het. *kardijaš*.

¹⁸ Povezovanje het. *marmarr(a)-* s pide. **mori-* oz. **mor-* (Ivanov 1976: 152; Tischler: 5–6, 141; Rikov 1993) ni zanesljivo, ker njen pomen še ni bil dovolj preciziran, prim. CHD: 3, 192: 'a kind of terrain'. Dodaten argument, da beseda genetično verjetno ni povezana z obravnavanim pide. samostalnikom, pa bi bilo v kontekstu etimologije **mori-* ← **mer-* 'umirati' treba videti tudi v tem, da anatolski jeziki korena **mer-* v pomenu 'umirati' ne potrjujejo in zato tudi samostalnika iz pomenske stopnje 'umirati' ne morejo imeti.

¹⁹ Sled tega samostalnika se lahko ohranja v pogostem slov. hdn. **Morava* denominativnega izvora (k besedotvorju prim. psl. **dqbrъ* (m.) 'hrast' → **dqbrava* 'območje s hrastom'), torej verjetno 'območje, tj. reka, za katero so značilni rečni rokavi/zalivi s stoječo vodo'. Slov. homonimni apelativi **morava* taki razlagi ne nasprotujejo, saj označujejo ali travo (sln. dial. *morāva* 'mehka temnozelena ljuljka' (Pleteršnik s.v. *murāva*), hrv. dial. *mōrava* 'Scorzonera villosa'), travnata območja = travnike (blg. *morāva* 'loka; območje pokrito z mlado zeleno travo') ali pa vlažna travnata območja (č., slš. *morava* 'vlažno travnato območje'). Glej ESSJa: 19, 214 in za hdn. tudi Bezljaj 1961: 32s (s starejšo literaturo).

²⁰ Pomensko podoben epitet se identificira v Plinijevem zapisu *Morimarusa* 'mortuum mare' (< **mori* + ptc. *mār-us-* k **mer-* 'umirati'; Trubačev 1983: 251s; isti 2003: 44), ki naj bi se nanašal na severni ocean =

Naj za zaključek podam še sklepno misel: Tu predstavljena etimologija pide. **mor-i-* morda kaže na vir za nastanek nekaterih verovanj o vodi pri Indoevropejcih. Ob njej se namreč vsiljuje vprašanje, ali asociativnosti in s tem verovanj, ki smrt oz. duše umrlih povezujejo z vodo (reko, morjem ipd.), oziroma verovanj, da v svet duš umrlih = raj vodi pot prek vode,²¹ že pri Praindoevropejcih morda ni sprožila prav dejanska = etimološka povezanost pide. geografskega termina **mor-i-* (n.) s pide. korenomo **mer-* 'umirati'. Jezikovna zavest o genetični povezanosti med besedno družino **mer-* 'umirati' in **mor-i-* 'stoječa/netekoča voda' se je sčasoma izgubila, kot spomin na to etimološko povezanost pa so v kulturi (verovanja) in jeziku ostale posamezne sledi. Mednje bi bilo mogoče prišteti psl. vrddhi **rajb* (m.) 'paradisus', tj. 'kraj, kjer prebivajo duše umrlih' < *'kar je v zvezi z vodnim tokom' ← pide. **H₃rojHo-s* 'vodni tok' = sti. *raya-* (m.) 'tok' (Trubačev 2003: 190) ali pgerm. izpeljanko **saiwa-lō* (f.) 'duša' < *'kar je v zvezi z jezerom/morjem' ← **saiwi-/saiwa-* 'jezero/morje' (Meid 1982: 91 op. 3) ali pa ugotavljanja o homonimiji med **neH₂u-i-s* 'ladja' (lat. *nāvis* (f.) 'ladja') in **neH₂u-i-s* 'mrlič' (csl. *navь* (f.) 'mrlič', sln. *nāvje* (n.) 'duše nekrščenih otrok', got. *naus* 'mrlič'), ki lahko kaže na verovanje o prevozu duš umrlih v raj z ladjo (Gamkrelidze-Ivanov 1995: I, 724).

VIRI IN LITERATURA

- ARj: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb 1880–1976.
Robert S. P. BEEKES, 1987: Indo-European Neuters in -i. V: *Festschrift for Henry Hoenigswald*.
On the Occasion of his Seventieth Birthday. Ed. by G. Cardona and N. H. Zide. Tübingen.
Emile BENVENISTE, 1935: *Origines de la formation des noms en indo-européen*. Paris.
France BEZLAJ, 1961: *Slovenska vodna imena II*. Ljubljana.
Carl Darling BUCK, 1949: *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. A Contribution to the History of Ideas*. Chicago – Illinois.
CHD: *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago I–*. Ed. by H. G. Güterbock, H. A. Hoffner and Th. P. J. van den Hout. Chicago 1983–.
Georg CURTIUS, 1852: Vermischte etymologien – *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete des Deutschen, Griechischen und Lateinischen* I, 25–36.
Georges DARMS, 1978: *Schwäher und Schwager, Hahn und Huhn. Die Vrddhi-Ableitung in Germanischen*. München.
EIEC: *Encyclopedia of Indo-European Culture*. Ed. by J. P. Mallory and D. Q. Adams. London – Chicago 1997.
ESJS: *Etymologický slovník jazyka staroslověnskeho I–*. Praha 1989–.
ESSJa: *Étimologičeskij slovarь slavjanskich jazykov I–*. Moskva 1974–.
Berthold FORSMANN, 2001: *Lettische Grammatik*. Dettelbach.
Ernst FRAENKEL: *Lithauisches etymologisches Wörterbuch I–II*. Heidelberg 1962–1965.

Baltiško morje. Drugačna je seveda motivacija v epitetu z isto pomensko podstavo v hdn. *Mrtvo morje* 'slano jezero na meji med Izraelom in Jordanijo', ker v jezeru zaradi slanosti ne živi noben večji organizem, prim. hebr. *Jam ha Melah* 'jezero soli', toda arab. *Bahr al Majit* 'morje smrti'. Toda hrv. zveza *mrtvo more* v Splitu označuje mirno morje, potem ko je veter nehal pihati.

²¹ O tem v novejšem času Gamkrelidze-Ivanov 1995: 724. Naj v zvezi s to tematiko opozorim na slovensko monografijo Mirjam Mencej, *Voda v predstavah starih Slovanov o posmrtnem življenju in šegah ob smrti*. Ljubljana 1997.

- Metka FURLAN, 2009: Polisemija in homonimija slovanskega pridevnika *morъskъ. V: *Studia etymologica Brunensia* 6. Ed. I. Janyšková, H. Karliková. Praha. Str. 101–112.
- T. V. GAMKRELIDZE – V. V. IVANOV, 1995: *Indo-European and the Indo-Europeans. A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture. I–II*. Preface by R. Jacobson. English version by J. Nichols. Berlin – New York.
- Aleksander Vasiljevič ISAČENKO, 1957: Morské oko – »небольšое горное озеро«. V: *Ezikovedski izsledvanja v čest na akademik Stefan Mladenov/Studia linguistica in honorem acad. Stephani Mladenov*. Sofija. Str. 313–315.
- V. V. IVANOV, 1976: Razyskanija v oblasti anatolijskogo jazykoznanija. 3–8 – *Ėtimologija* 1976, 1978, 153–162.
- Josip KENDA, 1926: *Slovarsko gradivo s Tolminskega*. Rokopis. Hrani Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- LIV 1998: *Lexikon der indogermanischen Verben*. H. Rix et al. Wiesbaden.
- Václav MACHEK, 1968: *Etymologický slovník jazyka českého*. Druhé, opravené a doplněné vydání. Praha.
- Wolfgang MEID, 1982: ‘See’ und ‘Meer’. V: *Investigationes philologicae et comparative. Gedenkschrift für Heinz Kronasser*. Hrsg. E. Neu, Wiesbaden, 91–96.
- Maks PLETERŠNIK: *Slovensko-nemški slovar 1894–1895*. Elektronska izdaja 2006. Uredile M. Furlan, H. Dobrovoljc in H. Jazbec. Ljubljana.
- Julius POKORNY, 1959: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch I*. Bern–München.
- Georgi T. RIKOV, 1993: Hittite marmarr(a)- and Latin mare – *Съpostavitelno ezikoznanie* XVIII/4–5, 29–32.
- Peter SCHRIJVER, 1991: *The Reflexes of the Proto-Indo-European Laryngeals in Latin*. Amsterdam–Atlanta.
- Wilhelm SONNE, 1865: Sprachliche und mythologische untersuchungen, angeknüpft an Rigveda I, 50 – *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete des Deutschen, Griechischen und Lateinischen* XIV, 21–343.
- Franz SPECHT, 1944: *Der Ursprung der indogermanischen Deklination*. Göttingen.
- Edgar H. STURTEVANT, 1933: *A Comparative Grammar of the Hittite Language*. Philadelphia.
- Rudolf THURNEISEN, 1946: *A Grammar of Old Irish*. Dublin.
- Johann TISCHLER: *Hethitisches etymologisches Glossar I–*. Innsbruck 1977–.
- Nikita I. TOLSTOJ, 1969: *Slavjanskaja geografičeskaja terminologija*. Moskva.
- Oleg N. TRUBAČEV, 1983: Jazykoznanie i etnogenez Slavjan. Drevnie Slavjane. Po dannym etimologii i onomastiki. V: *Slavjanskoe jazykoznanie. IX meždunarodnyj s'ezd slavistov. Kiev, sentjabr' 1983 g. Doklady soverskoj delegacii*. Moskva.
- Oleg N. TRUBAČEV, 2003: *Etnogenez i kultura drevnejšix Slavjan. Lingvističeskie issledovanija*. Izdanie vtoroe, dopolnennoe. Moskva.

SUMMARY

The given etymology PIE *mor-i- (n.) ‘dead water = standing/non-running water’ (CSI. *mor'e, Lat. mare ...) ← PIE *mer- ‘to die’ might point to the source that gave rise to some Indo-European beliefs about water. The etymology begs the question whether the association and the related beliefs connecting death or, rather, dead souls with water (river, sea), and/or the beliefs that the path to the world of dead souls = heaven leads across water – originated at the time of PIE in an actual, i.e., etymological, connection between the PIE geographic term *mor-i- (n.) and the PIE root *mer- ‘to die’. While the linguistic awareness of the genetic connection between the word family *mer- ‘to die’ and *mor-i- ‘dead water = standing/non-running water’ has been

lost, certain traces remained in the culture (of beliefs) and in the language as reminders of this etymological connection. For example: CSL. **rajь* (m.) 'paradise', i.e., 'place where the dead souls reside' < *'what is related to water flow' ← PIE **H₃rojHo-s* 'water flow' = OI. *raya-*(m.) 'flow'; PGerm. **saiwa-lō* (f.) 'soul' < *'what is related to lake/sea' ← **saiwi-/saiwa-* 'lake/sea' ...